

Qurban Rauf oğlu MİRZƏYEV
Azərbaycan Dövlət Aqrqr Universitetinin dissertantı

LİZİNQ ƏMƏLIYYATLARININ UÇOTU VƏ AUDİTİ ÜZRƏ STANDARTLARIN TƏLƏBLƏRİNƏ UYGUN AVTOMATLAŞDIRILMANIN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə əsasən ölkədə lizinq əməliyyatlarının uçotu və auditi üzrə avtomatlaşmanın və proqram təminatlarının istifadəsi, faydalılığı və problemləri diqqətə çatdırılmışdır. Belə ki, artıq uçotun təşkili məsələlərində müasir qaydaların tələbləri, yeni çağırışlar və informasiya axınında əsasən, faydalı, mötəbər, etibarlı, qərəzsiz keyfiyyətlərə malik məlumatların toplanması öhdəliyi yaranır. Mühasibat uçotunun müasir fəlsəfəsi kimi düzgün qərarların qəbulunda göstərilən bu və digər keyfiyyət göstəriciləri olmadan hər hansı faydadan danışmaq olmaz. Ona görə də, məlumat bazasının keyfiyyətli informasiya ilə təmininin əsas istiqamətlərindən biri də, bu məlumatların düzgün toplanması, suni intellekt alətlərindən istifadə və məlumatların müasir standartların tələbləri əsasında yoxlanmasından keçir. Məqalədə bu istiqamətlər detallı və müasir təhlillərə əsaslanaraq göstərilmiş və bir sıra lizinq əməliyyatı subyektlərinə konkret təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: lizinq, uçot, auditin təşkili, MHBS, proqram təminatı, avtomatlaşma.

JEL: J00

Giriş

Müasir iqtisadi mühitin tələblərindən biri maliyyə resuslarına çıxışın sadələşdirilməsi və bütün maddi nemətlər yaradan şəxslərə əlçatanlığıdır. Bu maliyyələşmə üsulu Azərbaycanda da geniş istifadə edilir və əsasən dövlət və ya digər mənbələrdə subsidiya şəklində aparılır. Lizinq fəaliyyəti elə münasibətlər toplusuna çevrilir ki, burada mövcud olan şərtlər sonda faydanın formalaşmasına və ya necə formalaşmasına şəffaf və ağılabatan təsəvvür yaradır. Həmçinin, şəxsi kapitalını kənara çıxarmadan istehsal alətlərini icarə münasibətinə daxil olmaqla sonradan özününküləşdirmək imkanı tanıyan fəaliyyət, əlbəttə, bütün dünyada tanındığı kimi ölkəmizdə də bir çox fəaliyyət istiqamətlərində istifadə edilir. Bu fəaliyyət istiqaməti istər lizinqverənə, istərsə də lizinqalana öhdəlik yaradır ki, təsərrüfat subyekti mühasibat uçotu aparsın. Qanunda mühasibat uçotunun məcburiliyi haqqında göstərilir ki, *“bütün mühasibat uçotu subyektlərində mühasibat uçotunun bu Qanunla müəyyən edilmiş müvafiq mühasibat uçotu standartlarına və uçot qaydalarına uyğun aparılması məcburidir”* [1]. Belə ki, ölkəmizdə mövcud olan (sonradan qüvvəsini itirmiş) “Lizinq fəaliyyəti haqqında” Qanun bu sahədə hüquqi bazanın formalaşmasına, tərəflərin və aidiyyəti şəxslərin hüquq və vəzifələrini, əqdlərin formalaşmasını, nəzarətin təşkilini, fors-major hallarını və

digər tərəfləri təmzilməsə də, mühasibatlıq və audit mövqelərinə toxunmur [2]. Bu sahə konkret olaraq mühasibat uçotunun və audit işinin təşkili üzrə müasir standartların təsir dairəsinə verilir. Əlbəttə, lizinq münasibətlərinin formalaşmasına Mərkəzi Bank, Vergi Xidməti və digər icra orqanları təsir edir, lakin, uçot və audit xidmətləri təsərrüfat nöqtəyi-nəzərindən vacib məsələdir.

Apardığımız araşdırmalarımıza əsasən lizinqin uçot xüsusiyyətlərinin və yoxlama-nəzarət tədbirlərinin müasir üsullara uyğunluğunu elə bu sahə üzrə tanınmış maliyyə mütəxəssislərindən, auditorlardan, ənənəvi mühasibatlıq sahəsində fəaliyyəti olan şəxslərdən, iqtisadçı alimlərin fikirlərindən, bir sözlə həm empirik, həm də dialektik metodlardan istifadə edilmişdir. Hesab edirik ki, ölkəmizdə lizinq əməliyyatlarının uçotunun vacibliyini aşağıdakı şəkillə təsvir etmək olar.

Göründüyü kimi lizinq əməliyyatlarının uçotunun konseptual əsaslarda göstərilmiş keyfiyyət göstəricilərinə əsasən təşkil edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırmalarımızdan da məlum olduğu kimi düzgün toplanmış məlumatlar ancaq müasir texnologiyalara əsaslanmış uçot qaydalarından asılıdır ki, bu da müasir audit işinin qurulmasında müstəsna təşkil edir.

Lizinq uçotunun avtomatlaşdırılması və proqram təminatlarının əhəmiyyəti

Son zamanlar uçot məlumatlarının çoxluğu və uçota qoyulan tələblər demək olar ki, bütün uçot

istifadəçilərini məcbur edir ki, avtomatlaşdırılmış uçot formalarından, daha doğrusu mühasibatlıq üzrə proqram təminatlarından istifadə etsin. Dolayısı ilə məlumatın emalı, risklərin azaldılması, işçilər üzrə birbaşa izafi əməyin azalması və dolayısı ilə xərclərin minimuma salınması, digər xərclərin (kağız, nəqliyyat, audit və s.) azalması ilə mənfəət normasının artırılmasına nail olunması deməkdir. Lakin lizinq əməliyyatlarının uçotunun avtomatlaşdırılması sadə proses olmayıb bir sıra məsələlərin həllindən keçir. Lizinq uçotunun avtomatlaşdırılması əsasən aşağıdakı mərhələlərdən təşkil edilir:

1. **Lizinq əməliyyatları üzrə münasib mühasibat proqramın seçilməsi mərhələsi:** Bu mərhələdə müəssisələr əsasən lizinq əməliyyatlarının mühasibat uçotu tələblərini yerinə yetirə biləcək və MHBS uyğun mühasibat proqramını seçməlidirlər. Seçimdə əsasən lizinq alan və lizinq verən tərəflərə uyğunlaşdırılmış proqram təminatları seçilməlidir. Məsələn, lizinq alan tərəf əməliyyatı adi öhdəlik alan tərəf kimi aparsa da, lizinq verən tərəf mütləq verilmiş borcun “təqvim cədvəllər”, ödənişlərin daxil edilməsi və müştərilərin fərdi uçotu, lizinq portfelinin bölgüsü və sair uçot məlumatlarının qeyd edilməsini yerinə yetirə biləcək şəkildə olmalıdır.

Lizinq əməliyyatlarının uçotunun vaciblik göstəriciləri.

şəkil 1.

<p>Beynəlxalq standartlara uyğunlaşma: Ölkədə lizinq əməliyyatlarının uçotu BMHS əsasında təşkil edilməlidir. Lizinqalan və lizinqverən öz uçotunda və maliyyə hesabatlarında Konseptual Əsasların tələblərinə sadiqlik nümayiş etdirməlidirlər.</p>	<p>Maddi ehtiyatlardan effektiv istifadə: Uçotda investisiya ehtiyacları daha çox olan sahələrə yönəldilməsini təmin etmək üçün düzgün məlumatların toplanmasını təmin etmək. Uçot resurslarının optimal bölüşdürülməsini, likvidlik riskinin yumşaldılmasını və pul ehtiyaclarının düzgün istiqamətləndirilməsini təmin etməlidir.</p>
<p>Mənfəət yönümlü və aktivlərin müsbət artım tempi: Təsərrüfat subyektlərində lizinq yolu ilə aktivlərin müsbət artım tempi həmçinin özü ilə maliyyə nəticələrinin artmasına, səmərəlilik göstəricilərində, iqtisadiyyatın digər sahələrində innovasiyaların və rəqabətədavamlılığın artırılmasını da şərtləndirir.</p>	<p>Maliyyə mənbələrinə əlçatanlıq: Düzgün maliyyə hesabatları, MHBS görə uçotun qurulması BAS əsaslı audit işinin təşkili təşkilata kredit və ya borc alınmasında etibarlılıq indikatoru rolunu oynayacaq. Bu işə maliyyə loyallığını artırmaqla istənilən yerli və xarici investorlardan, maliyyə institutlarından vəsaitlərin cəlb edilməsində müstəsna şərait yaradacaqdır.</p>
<p>Risqlərin idarə edilməsi: Ədalətlik prinsipinə əsaslanan uçot risklərin idarə edilməsinə və qiymətləndirilməsinə əsas verir. Belə ki, tərəflər cari öhdəlik və aktivlərini düzgün uçota almaqla və avadanlıqlara görə öhdəliyin xarici valyutada ödənilməsinə zəminlik verməklə bir sıra riskə məruz dəyər formalaşdırıla bilər. Bu kimi riskləri ancaq uçotun və nəzarətin standartları əsasında təşkili zamanı yumşaltmalara nail olunması mümkündür. Lizinqdə bir çox hallarda (əsasən lizinqverən tərəf) kredit portfelinə əsasən kredit riskini də nəzarətdə saxlamalıdır.</p>	<p>Əhəmiyyətli qərarların qəbulu və şəffaflıq: Düzgün uçot məlumatları əhəmiyyətli qərarların əsası olduğundan subyektlər çalışır ki, mahiyyətin formadan üstünlüyünə fikir versinlər. Düzgün qərarlar işə özlüyündə həm pul vəsaitinə qənaət həm də faydanın artırılmasına zəmanətdir. Şəffaf təqdim etməyə əsasən lizinqə götürülmüş aktivlərin və öhdəliklərin standartın tələbinə görə tanınmasını, açıqlanmasını, qiymətləndirilməsini və ölçülməsini təmin etməklə əlaqəli tərəflərə etibarlı məlumatlar təqdim edir.</p>
	<p>Qaydalara Əmələmə: Yerli qanun və qaydalara uyğunluğun qiymətləndirilməsi gələcəkdə gözləniləbilən öhdəliklərdən xilas olmağa və güzəştlərdən faydalanmağa şərait yaradacaqdır. Bu sahədə audit işinin də düzgün təşkili əsas faydalardan hesab edilir.</p>

Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanıb

2. **Məlumat bazasının yaradılması, informasiyanın bazaya daxil edilməsi və müxtəlif inteqrasiyalar imkanı:** Mühasibat proqramını

əsasən fəaliyyət istiqamətinə, işin həcminə, yerli qanunvericiliyin və MHBS-in tələblərinə müvafiq

olaraq quraşdırılması lazımdır. Bundan sonra müvafiq informasiyalar sistemin tələbləri əsasında daxil edilməlidir. Müasir proqram təminatlarında əsasən aşağıdakı modullarla təmin olunma mükəlləfiyyəti yaranır: a) mühasibat uçotu modulu; b) müəssisə resurslarının planlaşdırılması (ERP) modulu; c) müştəri münasibətlərinin idarə edilməsi (CRM) modulu, d) inzibati hissə modulu və s.) köməkçi altsistem modulları.

3. **Lizinqin tanınması və təqdim edilməsi:** Müasir proqram təminatı lizinq əməliyyatlarının uçotunu MHBS əsasında (BMHS 16) ya ənənəvi mühasibat üsullarının bəzi aspektlərinə toxunmaqla, ya da konkret olaraq yerli qanunvericilik bazası əsasında formalaşmış uçot/audit sistemlərindən istifadə edir. İstənilən halda balansda təqdim edilmə və tanınma (aktivlərinin və öhdəliklərin) avtomatlaşdırılmalıdır. Buraya əsas hissə və faizləri avtomatlaşdırılmış şablon cədvəllər daxil olmalı, nəticə kimi isə lizinq ödənişləri avtomatik hesablanaraq müvafiq müxabirləşmələr verilməlidir.

4. **Avtomatlaşdırılmış hesablamlar:** Bu hesablamlara əsasən TTA üzrə köhnəmələrin uçotu, hesablanmış faiz xərcləri, icarə müddətinin yenilənməsi, balans hesabatının və digər maliyyə hesabatlarının hazırlanması, əməliyyatlar üzrə bütün müxabirləşmələrin verilməsi və sair məsələlər daxildir. Əsas hissələrin avtomatlaşdırılması sistemə subyektiv yanaşılmanı və müvafiq risklərin yaranmasını minimuma endirir.

5. **Hesabatlar və açıqlamalar:** Mühasibat uçotu üzrə proqram təminatı lizinq əməliyyatlarını tam, dolğun və fasiləsiz olaraq bildiyimiz bütün maliyyə hesabatlarında: balans hesabatında, mənfəət və zərər hesabatında, kapitalda dəyişikliklər və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda əks etdirməli və MHBS əsasında açıqlamalıdır. Bura həmçinin qeydlərdə yazılacaq lizinq haqqında ətraflı məlumat daxil edilməli və standartlara uyğun olan açıqlama tələbləri sadələşməlidir.

6. **Lizinqin idarə edilməsi və proseslərin yoxlanılması:** Düzgün seçilmiş proqram təminatı lizinqin izlənməsini, çatışmazlıqları və müqavilənin tam olaraq nəzarətini təmin edir. Bura müvafiq xatırlamalar, qeydlər, sənəd dövriyyəsinin idarə edilməsi və digər xəbərdarlıqlar daxildir. Nəzərdə saxlamaq lazımdır ki, standartlarda və qanunvericilikdə edilən dəyişikliklər mütləq proqramda da yenilənməlidir. Bu sistemin yoxlanması, verilən

komandaların düzgün işlənməsi və ümumi sistemin səmərəli idarə edilməsində vacib məsələdir.

7. **Sistemin auditi və məlumat bazasının təhlükəsizliyi:** Avtomatlaşdırılmış uçot digər modul audit prosesini asanlaşdırır. Burada sistem auditi proqram tərəfindən özünü yoxlama və yenidən yoxlama xarakterlidir. Əsas yoxlama istiqamətləri bunlardır: MHBS üzrə, BAS üzrə, məlumat və sistem təhlükəsizliyi üzrə və nəticələrin rəşional yoxlanması üzrə.

Yuxarıda qeyd edilənlərdən də görürük ki, lizinq uçotunun avtomatlaşdırılması digər fəaliyyət sahələrində olduğu kimi müəssisələrdə səmərəliliyi artırır, riskləri minimuma salır, dəqiqliyə və hesabatların vaxtında təqdim olunmasına imkan verir. Beləliklə də, ehtiyatlardan səmərəli istifadə edərək, qərarların qəbulunda daha obyektiv yanaşmanı təmin edir.

Müasir dövrdə inkişaf etmiş ölkələr üzrə müxtəlif tələblərə cavab verən bir sıra lizinq uçotu üzrə proqram təminatları mövcuddur. Bunlarla aşağıdakı cədvəl vasitəsi ilə tanış olmaq olar:

Cədvəldən də göründüyü kimi, proqram təminatlarının seçimi təşkilatınızın xüsusi ehtiyaclarına və tələblərinə əsaslanmalı, əsasən icarə portfelinizin həcmi, konsolidasiya proseslərinə görə tələblər, digər sistemlərə inteqrasiya imkanları nəzərə alınmalıdır. 2022-ci ilin məlumatlarına əsasən, Azərbaycanda geniş şəkildə tanınan xüsusi lizinq proqram təminatı yoxdur. Bu uçot əsasən 1C və ya AzMühasib vasitəsi ilə proqramın tərkibində yaradılmış TTA bölməsində aparılır. Hesab edirik ki, gələcəkdə lizinq portfelinin artması və lizinq imkanlarından (növlərindən) tam istifadə etməklə daha inkişaf etmiş ölkələnin xüsusi təyinatlı proqram təminatlarından istifadə ediləcəkdir.

Lizinq mühasibat uçotu üçün mühasibat proqramının auditi necə aparılmalıdır.

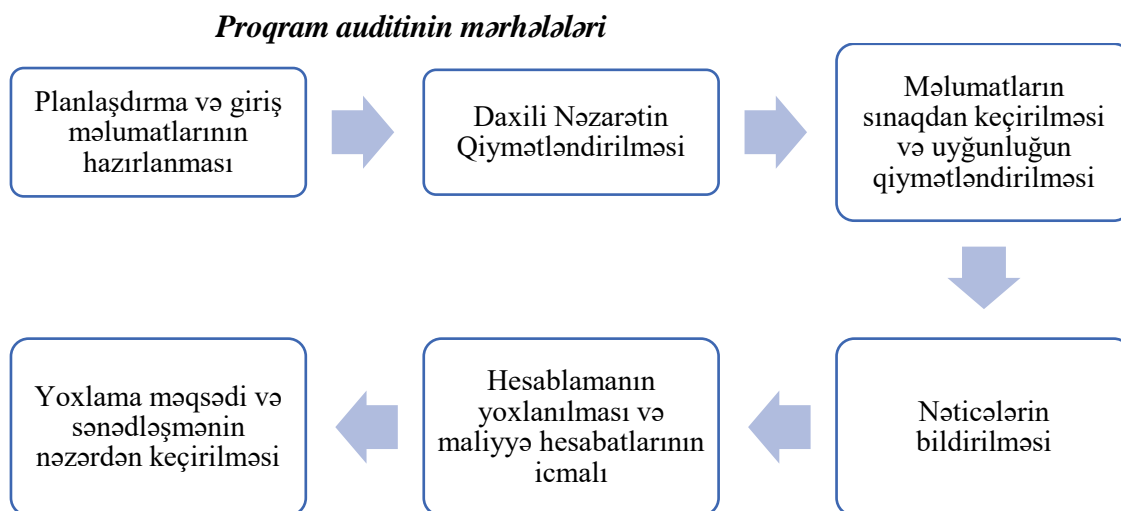
Hər bir uçot işinin düzgün qurulması və qiymətləndirilməsi onun dolğun və müasir standartlara uyğun auditindən keçir. Bu baxımdan təşkilat öz uçotunun auditinə tam etibar etməsi üçün həm də auditin bir hissəsi hesab edilən sistem (proqram təminatı) auditinin yoxlanmasını da aparmalıdır. Mühasibat uçotu proqramını audit edərkən “auditor əsasən proqramın tərkib hissəsi olan modulların düzgün işləməsini, proqrama icazəli daxil olmanı (programm key), əməliyyatların standartlara və yerli qanunvericiliyə uyğun təşkilini və sair məsələlərin həllini yoxlamalıdır” [5].

Cədvəl 2

Lizinq uçotunun aparılmasında istifadə edilən proqram təminatları

s/s	Proqramın adı	Qısa xüsusiyyətləri
1	LeaseQuery	LeaseQuery təşkilatlara IFRS 16 icarə uçotu standartlarına uyğunlaşmaqda kömək edən hərtərəfli icarə mühasibat proqramıdır. O, icarə təsnifatı, icarə dəyişiklikləri, icarə öhdəliklərinin və aktivlərinin hesablanması, icarə amortizasiyası və maliyyə hesabatı üçün funksiyalar təklif edir.
2	CoStar İcarə Mühasibatlığı	CoStar İcarə Mühasibatlığı da LeaseQuery kimi BMHS 16-ya uyğun olaraq icarə uçotunun aparılmasına hər tərəfli kömək edir. Lakin əsas fərq bu proqramın bulud əsaslı proqram olmasıdır. Bu işə məlumat bazasının geniş imkanları və məlumatın digər ərazidə saxlanması deməkdir. Burada əsasən icarənin təsnifatı, icarə ödənişi hesablamaları, icarə müddətinin idarə edilməsi və maliyyə hesabatları ilə əlaqəli modullar mövcuddur.
3	ProLease	ProLease proqramı icarəyə verən və icarə portfellerinə malik olan təşkilatlara bu portfəlləri idarə etməyə və hesablarda əks etdirən mühasibat proqramıdır. Bu proqram əsasən icarə tərəflərinin, onların icarə mühasibat hesablamalarının, icarə münasibətlərində iştirak edən daşınmaz əmlak portfelinin idarə edilməsi və hesabatı üçün funksional modullar təklif edir.
4	Vizual İcarə	Vizual İcarə ən çox ABŞ-da ASC 842, BMHS 16 və GASB 87-yə uyğunlaşdırılmış maliyyə/idarəetmə proqram təminatıdır. Bu proqram icarə təsnifatı, avtomatlaşdırılmış uçot jurnalı, icarə ödənişləri və icarə üzrə maliyyə/idarəetmə hazırlayır. Bu proqramın əsas fərqli tərəfi 87 sayılı Dövlət Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının İcarə adlı (Statement No. 87 of the Governmental Accounting Standards Board "Leases") təlimatının tələblərini yerinə yetirməsidir. Hesab edirik ki, bu tələblər MHBS tələblərindən çox da fərqli olmadığına görə yerli təsərrüfat subyektlərində də keçərliliyi ola bilər.
5	LeaseAccelerator	LeaseAccelerator təsərrüfat subyektlərinə IFRS 16 uyğun gələn icarə uçotu proqramı olub, icarənin təsniflənməsini, amortizasiyası və ödəniş hesablamalarını qüsursuz uçota alır. Proqram tərəfindən hazırlanan maliyyə hesabatları işə əsasən standartların tələblərinə tam cavab verməsi ilə digər proqramlardan seçilir. Məsələn, yenilənmiş modullarda izahlı qeydlərin daha detallı təqdimatı demək olar ki, bu proqram təminatı ilə daha etibarlı hesab edilir.
6	LeaseCrunch	LeaseCrunch adlı proqram təminatı əsasən KOS subyektləri üçün daha cəzbedicidir. Bu proqram vasitəsi ilə əsasən kiçik həcmli uçot əməliyyatlarının aparılmasına görə lazım olan bütün uçot qaydaları təşkil edilmişdir. Proqramda jurnallar, lazımı reystrlər, sənəd çapı, hesabatlar və sair məsələlər öz həllini tapmışdır.
7	AzMühasib	AzMühasib yerli proqram təminatı olub əsasən lizinq əməliyyatlarının sənədləşmə və uçotu, həmçinin lizinqlə alınmış uzunmüddətli aktivlərin sintetik və analitik uçotunu aparır. Əməliyyatların hesabatlarda tam avtomatlaşdırılmış elektron rejimdə yerinə yetirilməsi imkanları gələcəkdə xərcləri azaltmaqla yanaşı riskləri də əhəmiyyətli şəkildə minimuma salmaqla mənfəət marjasının artırılmasına təkan vermiş olur.
8	IC	Demək olar ki, ölkədə bir çox lizinq əməliyyatlarının uçotu əsasən bu proqramla aparılır. IC 8.3-də lizinqin uçotu proqramında mərhələlərlə aparılır: a) lizinq razılaşması əminliyini təmin edən müqavilə hazırlanır; b) müqavilələr fərqləndirilir: <i>icarəçinin balansında olan icarə obyektinə və ya icarəyə verənin balansında olan icarə obyektinə</i> . Proqram "icarəyə verənin balansında" göstərilərsə, o zaman alınmış TTA 001 sayılı "İcarəyə götürülmüş əsas vəsaitlər" adlı hesab üzrə balansdankənar hesabda qeyd olunur. Əgər "icarə alanın balansında" göstərilərsə, onda 08 sayılı "Dövrüydənkənar aktivlərə investisiyalar" hesabı üzrə uçot aparılır. Etiraf etməliyik ki, bu hesablarda əsasən milli uçot xarakterinə uyğun olmadığından yenidən düzəlişlərə məruz qalmaqdadır. Lakin hesab edirik ki, mahiyyət etibarilə kommərasiya təşkilatları üçün hesablarda planının uyğunlaşdırılmış hesablarından istifadə mümkündür.

Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Şəkil 2.

Şəkil müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Mühasibat proqramının auditini ilə bağlı əsasən mərhələlər aparılmalıdır (Şəkil 2)

Aparılan araşdırmalardan da görünür ki, auditorlar təkcə icarə uçotunun xüsusiyyətlərini bilməklə yanaşı, həm də uçotun avtomatlaşdırılmış sistemlərdə bu uçotun aparılması qaydalarını, proqram təminatlarının hazırlandığı sistemlər barəsində məlumatları, modulların bir-birinə olan təsirliliyi, sistem xətaləri və riskləri, hesablamanın imkanları üzrə limitləri (riyazi hesablamalara görə hansı hədlərdə səhvlər yarana bilər), uzaqdan idarəedilmə və “çarpaz yoxlamaların” sistem tərəfindən aparılması imkanları və digər informasiyalar barəsində müfəssəl məlumatları olmalıdır. Digər məsələ lizinq proqramlarının yoxlanmasında düzgün yoxlama alqoritminin hazırlanması məsələdir. Hesab edirik ki, lizinq proqramları üçün “audit alqoritmi aşağıdakı şəkildə hazırlana bilər:

a) Bu sahə üzrə qanunvericilik bazasını, təlimatları və standartları başa düşməlisiz;

b) Əsaslanmış hesablama məntiqinə əsasən ilkin və yekun hesablamaların aparılmasına nail olunmalıdır;

c) Məlumatların daxil edilməsində insan faktorunun araşdırılması üçün alətlərin yaradılması və giriş informasiyanın sənədlər əsasında yenidən yoxlanması;

d) Uyğunsuzluq və ya səhvlərin tapılmasından sonra bu səhvlərin idarə edilməsi mexanizmləri üçün köməkçi modullar hazırlanmalıdır;

e) Üzləşdirmələr aparın ki, sintetik hesablar analitik hesablarla, ilkin sənədlər icmal sənədlərlə,

baş kitabla sınaq balansları arasında fərqləri müəyyən edə bilərsiniz.

f) Təhlillərin aparılmasında imkanları yoxlayın. Burada əsasən sistemin “oynaqlığını” (flexible) və daha çox istifadəçilərə rahatlığını yoxlayın;

g) Audit prosesinin rəsmiləşdirilməsi əsasən gələcəkdə yenidən yoxlama zamanı etibarlı sistemin yaradılmasına köməklik edir. Bu baxımdan, audit prosesinin sənədləşməsindən sonra hər hansı uyğunsuzluq və səhvlər də daxil olmaqla, nəticələri ümumiləşdirən hesabatlar yaradılmalıdır. Bu sonunda təkmilləşdirmələrə uyğunlaşmaq üçün yaradılmış alqoritmləri mütəmadi olaraq yenilənməsinə və yenidən təkmilləşdirilməsinə stimul verəcəkdir;

h) Son mərhələ kimi yenidən yoxlama və təsdiqəmdir. Burada bir sıra yoxlanmış ssenarilər üzrə alqoritmlərin effektivliyini və düzgünlüyünü yoxlamaqla etibarlı nəticələrin əldə edilməsinə nail olun” [6].

Göründüyü kimi, proqramların yoxlama alqoritmi ilə təşkilatların xüsusi ehtiyaclarını, təbiiq olunan təlimatlar, qanunlar və standartlarına olan adekvatlığını təmin edir və lizinq sahəsində fəaliyyət göstərən mühasiblər, proqramistlər və auditorlar üçün son dərəcə vacib əhəmiyyət daşıyır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunu. 29 iyun 2004-cü il tarixli 716-IIQ sayılı.

2. Azərbaycan Respublikasının “Lizinq xidməti haqqında” Qanunu. 29 noyabr 1994-cü il tarixli 930 saylı.

3. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının “30”yanvar2017-ci il tarixli Q-01 №li Qərarı ilə təsdiq edilmişdir “Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına Əsasən Mühasibat Uçotunun Aparılması Qaydaları”

4. “Auditin planlaşdırılması” standartı. Auditor Palatanın rəhbərliyi ilə. İnternet resus: <https://e-qanun.az/framework/11177>

5. Ə.S.Salahov “Mühasibat uçotunun kompüterləşməsi” Bakı-2008. Kooperasiya nəşriyyatı, 236 səh.

6. P.E.Muxtarova və başqaları “Audit” dərslik. Bakı-2019. Mütərcim, 588 səhifə

Гурбан Рауф оглы МИРЗАЕВ
 Диссертант АГАУ, Азербайджан

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ АВТОМАТИЗАЦИИ В СООТВЕТСТВИИ С ТРЕБОВАНИЯМИ СТАНДАРТОВ ПО УЧЕТУ И АУДИТУ ЛИЗИНГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ

Резюме

Статья посвящена использованию, полезности и проблемам автоматизации и программного обеспечения для учета и аудита лизинговых операций в стране. Таким образом, обязанность собирать информацию с полезными, авторитетными, достоверными и беспристрастными качествами возникает исходя из требований современных правил, новых ассоциаций и информационных потоков в вопросах организации бухгалтерского учета. Без этих и других показателей качества, проявленных при принятии правильных решений, таких как современная философия бухгалтерского учета, нельзя говорить ни о какой пользе. Поэтому одним из основных направлений обеспечения базы качественной информацией является правильный сбор этих данных, использование средств искусственного интеллекта, проверка данных на основе требований современных стандартов. В статье на основе подробного и современного анализа обозначены эти направления и даны конкретные предложения по ряду субъектов лизинговой сделки.

Ключевые слова: лизинг, бухгалтерский учет, организация аудита, МСФО, программное обеспечение, автоматизация.

Gurban Rauf MIRZAYEV
 Dissertant of ASAU, Azerbaijan

THE MAIN DIRECTIONS OF AUTOMATION ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF THE STANDARDS ON ACCOUNTING AND AUDITING OF LEASING OPERATIONS

Summary

The article focuses on the use, usefulness and problems of automation and software for accounting and auditing of leasing operations in the country. Thus, the obligation to collect information with useful, authoritative, reliable, and impartial qualities arises based on the requirements of modern regulations, new associations and information flow in the matters of accounting organization. Without these and other quality indicators shown in making the right decisions, such as the modern philosophy of accounting, we cannot speak of any benefit. Therefore, one of the main directions of providing the database with quality information is the correct collection of this data, the use of artificial intelligence tools, and the verification of data based on the requirements of modern standards. In the article, these directions are indicated based on detailed and modern analyzes and specific proposals are given to a number of leasing transaction subjects.

Keywords: leasing, accounting, organization of audit, IFRS, software, automation